

Володимир Андрійович Журавель

Національна академія правових наук України
Харків, Україна

Йошіке Курумисава

Школа права
Університет Васеда
Токіо, Японія

КРИМІНАЛІСТИКА В СИСТЕМІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Анотація. *Зміни в соціальному, політичному й економічному розвитку суспільства сприяють розвитку наук. Криміналістика не є винятком. Тому в роботі розглянуто генезу та сучасний стан наукових поглядів щодо характеру міжнаукових зв'язків криміналістики, сутності її природи, визначення місця в системі наук. Наголошено на тому, що зазначені проблеми взаємозв'язані між собою і залишаються одними з найбільш дискусійних у загальній теорії криміналістики. Встановлено, що вітчизняна криміналістика розвивається поступово, має закономірну зміну системи, перехід її від одного стану до більш досконалого. Констатовано, що протягом історії розвитку науки криміналістики висловлювалися різні погляди щодо її природи. При цьому неодноразово змінювалися не лише наукові концепції, а й особисті погляди окремих учених. Автор звертає увагу на те, що дотепер учені-криміналісти не дійшли до узгодженої позиції з цих питань. Криміналістика передбачає використання творчого підходу, ситуаційної зумовленості, наявності альтернативи в обранні певних шляхів, засобів, методів чи прийомів. Встановлено, що ефективність розслідування грабежів та розбоїв залежить від правильного визначення слідчої ситуації; висунення та відпрацювання всіх можливих версій; організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Тому вона і пов'язана з різними науками. На сьогодні співіснують дві основні наукові концепції щодо природи криміналістики, за однією з них криміналістика визнається спеціальною юридичною наукою, а за іншою – наукою синтетичного (інтегрального) характеру. Зроблено висновок, що криміналістика, виходячи з предмета дослідження, її функцій і завдань, інтегрує в собі знання юридичних, технічних та природничих наук. При цьому криміналістика є єдиним сплавом знань, а не сукупністю наук, оскільки в ній не можна виділити суто правові та природничо-наукові або технічні розділи, тобто комплекси знань як якісь фіксовані структури, що зайвий раз підтверджує синтетичний (інтегральний) характер її походження.*

Ключові слова: природа криміналістики, диференціація та інтеграція знань, міжнаукові зв'язки, юридичні науки, синтетичні науки.

Volodymyr A. Zhuravel

National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

Yoshiike Kurumisawa

School of Law
Waseda University
Tokyo, Japan

CRIMINOLOGY IN THE SYSTEM OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Abstract. *Changes in the social, political and economic development of society contribute to the development of sciences. Criminology is not an exception. The genesis and the current state of scientific views on the nature of inter-scientific links of criminology, the essence of its nature, its place in the system of sciences have been considered. The attention has been focused on the fact that these problems are interrelated and remain ones of the most debatable in the general theory of criminology. It has been established that domestic criminology is developing gradually, has logical change of the system, transits from one state to more perfect state. It has been stated that throughout the history of the development of criminology, different views were expressed regarding its nature. At the same time, not only scientific concepts, but also personal views of individual scientists changed repeatedly. Attention is drawn to the fact that, so far, criminologists have not reached an agreed position on these issues. Criminology implies using of the creative approach, situation conditionality, presence of alternatives when choosing certain ways, means, methods or techniques. It has been established that efficiency of investigation of robberies and brigandage depends on correct determination of an investigative situation; proposing and refining of all possible versions; organisation of interaction of an investigator with operational units. Therefore, she is associated with different sciences. Currently, two basic concepts coexist regarding the nature of criminology, according to one of them criminology is recognised as a special science of law, and according to the other – a science of synthetic (integral) nature. It has been concluded that criminology, based on the subject of the study, its nature and objectives, integrates the knowledge of legal, technical and natural sciences. At the same time, criminology is a unified fusion of knowledge, not an aggregate of sciences, since it is not possible to single out purely legal, natural or technical sections, that is, knowledge complexes as any fixed structures, which once again testifies the synthetic (integral) nature of its origin.*

Keywords: nature of criminology, differentiation and integration of knowledge, inter-scientific links, legal sciences, synthetic sciences.

ВСТУП

Дослідження специфіки криміналістичних знань, з'ясування їх місця в системі наук та визначення характеру міжнаукових зв'язків традиційно відносять до найбільш актуальних наукознавчих проблем, розв'язання яких обумовлені природою криміналістики, предметом її дослідження, колом завдань, що постають перед цієї галуззю знань. Слід зазначити, що вчені-криміналісти дотепер не дійшли згоди з багатьох ключових питань розглядуваної проблематики, що зайвий раз пересвідчує, що криміналістика – це складний і в багатьох від-

ношеннях суперечливий у своєму емпіричному бутті об'єкт, який не піддається простому узагальненню [1].

Отже, стан науки криміналістики, ступінь сформованості її загальної теорії, продуктивність реалізації завдань та функцій обумовлюють потребу в активізації досліджень природи цієї науки, специфіки її міжнаукових зв'язків, формуванні узагальненої наукової позиції щодо зазначених проблем.

До дослідження сутності природи криміналістики, специфіки її міжнаукових зв'язків у різні роки зверталися у своїх дослідженнях такі вчені-криміналісти, як Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, А. І. Вінберг, А. Ф. Волобуєв, І. О. Возгрін, М. В. Даньшин, А. В. Дулов, Є. П. Іщенко, З. І. Кірсанов, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, П. І. Тарасов-Родіонов, О. Г. Філіпов, Б. М. Шавер, В. Ю. Шепітько, О. О. Ейсман, О. О. Ексархопуло, М. П. Яблоков, І. М. Якимов та ін. При цьому наукові погляди на цю проблематику постійно змінювалися, і криміналістику в різні історичні періоди розглядали як природничо-технічну науку, тобто науку подвійної (дуалістичної) природи або юридичну науку. Останнім часом з'явилися нові погляди на природу криміналістики, за якими її відносять до гібридних наук, і вона визнається наукою інтегральної або синтетичної природи. За своєю природою криміналістика має багатоаспектні міжнаукові зв'язки з різноманітними галузями знань. При цьому ці зв'язки не обмежуються суто юридичною спрямованістю, а стосуються технічних і природничих наук. З цього приводу Р. С. Белкін зазначав, що природа криміналістики – це не комплекс будь-яких складових частин, не механічне об'єднання даних різних наук, а глибинний синтез, сплав знань у рамках предмета і змісту криміналістики [2].

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Окреслена проблематика лежить у площині досліджень, спрямованих на розв'язання складних і актуальних наукознавчих проблем пов'язаних із з'ясуванням природи криміналістики, її міжнаукових зв'язків, специфіки криміналістичних знань, шляхів та засобів здійснення наукового пошуку.

Задля досягнення сформульованої мети дослідження автором використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Так, використання діалектичного та історичного методів пізнання дозволило дослідити еволюцію наукових поглядів на природу криміналістики, специфіку криміналістичних знань, їх місце в системі наук та характер міжнаукових зв'язків. Порівняльний метод дав можливість показати відмінність критеріїв та аргументів, які наводилися науковцями на користь віднесення криміналістики до технічних, природничо-технічних, юридичних та гібридних наук, тобто наук синтетичної (інтегральної) природи. Такого роду дослідження дозволили говорити про сплав знань у межах предмета та змісту криміналістики, а не про їх адаптацію, пристосування криміналістики до власних потреб і завдань.

Використання формально-логічного та системно-структурного методів дозволило дійти висновку, що наукові зв'язки криміналістики з іншими галузями знань носять односторонній та двосторонній характер, що дало можливість здійснити виокремлення і упорядкування цих галузей знань залежно від характеру впливу та специфіки взаємопроникнення, інтеграції. Метод аналізу забезпечив проведення узагальнення накопичених теоретичних знань щодо природи криміналістики виходячи зі специфіки об'єктів її пізнання, які мають синтетичну сутність і дослідження яких неможливе без залучення знань із різних наукових сфер.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

2.1. Наукові концепції щодо природи криміналістики

Накопичення наукового знання привело до того, що криміналістика переросла свій потенціал і вийшла за межі «поліцейської науки» або «науки про розслідування злочинів». Як наголошує В. Ю. Шепітько, «засоби, прийоми і методи криміналістики успішно використовуються в інших сферах (оперативно-розшуковій, судовій, прокурорській, експертній, адвокатській діяльності) або дозволяють встановлювати факти, що лежать поза кримінально-правових явищ (використання криміналістичних знань у цивільному, арбітражному (господарському) чи адміністративному процесі)» [3]. У зв'язку з цим, В. Г. Гончаренко та В. С. Кузьмічов вважали криміналістику міжгалузевою юридичною прикладною наукою [4; 5].

Думку про те, що криміналістика є юридичною наукою прикладного характеру або спеціальною юридичною дисципліною підтримують такі науковці, як О. Ю. Головін, А. Ф. Волобуєв, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, О. С. Подшибякін, О. Г. Філіпов, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та деякі інші. Зокрема, М. П. Яблоков розглядає криміналістику як спеціальну юридичну науку прикладного характеру [6], а О. Г. Філіпов наголошує, що використання криміналістикою певних положень інших наук, у тому числі природничих та технічних, жодним чином не може поставити під сумнів її правову природу [7].

Прибічники розглядуваної наукової концепції на підтвердження своєї позиції наводять такі аргументи: а) криміналістика – правова наука, бо її предмет і об'єкти пізнання лежать у сфері правових явищ; б) криміналістика – правова наука, оскільки її службова функція, розв'язувані нею завдання належать до правової сфери діяльності державних органів, до правових процесів (розслідування, судовий розгляд); в) усі рекомендації, що розробляються криміналістикою для практики, носять суворо виражений правовий характер, заснований на законі, такий, що відповідає його духу і букві; вони покликані для життя з метою надання наукової допомоги слідчим і судовим органам у знаходженні істини у справі; г) юридичний характер криміналістики проявляється у нормативно-

юридичній функції, властивій їй як галузі правознавства, під впливом якої багато наукових рекомендацій криміналістики вводиться у зміст правових норм; д) криміналістика пов'язана з багатьма науками – як суспільними, так і технічними, але зв'язки ці носять переважно окремі і локальний характер, тоді як основою для криміналістики є право, правові науки, слідча і судова практика [8]; е) історично криміналістика зародилася в межах саме правової – кримінально-процесуальної науки [9]; ж) рекомендації криміналістики адресовані суб'єктам, діяльність яких носить виключно правовий характер, має юридичну регламентацію і природу; з) майбутнє криміналістики – лише юридичне застосування [1].

З огляду на зазначене в спеціальній літературі правильно зверталася увага на те, що сутність правової природи криміналістики пов'язана головним чином з правовою сферою застосування її знань та необхідністю дотримання законності в діяльності з розкриття та розслідування злочинних проявів. Разом з тим необхідно чітко відмежовувати сферу застосування криміналістичних знань і джерело (природу) їх походження. У зв'язку з цим доцільно розглядати природу науки криміналістики виходячи з позицій специфіки об'єктів її пізнання, які мають синтетичну сутність і дослідження яких неможливе без залучення знань із різних наукових сфер [10].

Аналізуючи такий стан речей, Р. С. Белкін зазначав, що аргументи, які наводилися науковцями на користь правової природи криміналістики є спірними і не дають підстав для однозначного висновку. На підтвердження своєї думки він наводить такі аргументи:

1. Не весь предмет і всі об'єкти пізнання криміналістики лежать у сфері правових явищ. Наприклад, не всі закономірності механізму злочину, злочинної діяльності і тим більше виникнення інформації про злочин і його учасників лежать у сфері правових явищ. Частина з них – це закономірності взагалі будь-якої діяльності, закономірності процесу відображення, що носять загальний характер і не залежать від сфери їх дії, прояву.

2. Не можна вважати криміналістику правовою наукою лише з огляду на те, що її службова функція і завдання, які вона вирішує, належать до правової сфери діяльності державних органів і до правових процесів.

3. Не всі рекомендації, що розробляються криміналістикою для практики, носять правовий характер, засновані на законі, відповідають його духу і букві, зокрема, чи є правове в розробці правил фотографування на місці злочину?

4. Чи можна вважати зв'язок криміналістики з іншими, неправовими науками «окремими і локальними», а право, правові науки, правоохоронну практику – її основним «живильним середовищем»?

Тому, на думку Р. С. Белкіна, слід говорити не про адаптацію, пристосування криміналістикою даних інших наук, а про сплав цих знань у межах предмета та змісту криміналістики, тобто про інтегральну природу криміналістики [9].

До висловленої позиції Р. С. Белкіна приєдналися Т. В. Авер'янова, О. Х. Волинський, Ю. Г. Корухов, В. П. Лавров, О. Р. Росинська, які наголошують на тому, що в криміналістиці не можна виділити суто правові та природничо-наукові або технічні розділи, комплекси знань як якісь фіксовані структури. Вона є єдиним сплавом знань, а не сукупністю наук і є наукою синтетичної природи, а не комплексної (оскільки комплексування передбачає об'єднання окремих знань, а не їх злиття). Можливості криміналістики в розв'язанні правових завдань безпосередньо залежать від її здатності акумулювати досягнення інших наук і забезпечити їх використання в розкритті та розслідуванні злочинів [11–13].

Зміна наукової парадигми щодо природи криміналістики була сприйнята вченими-криміналістами не однозначно. Так, на думку О. Ю. Головіна неюридична природа криміналістики багато в чому змінює й уявлення про її систему, а тому такі погляди науковців викликають серйозні заперечення [14]. О. О. Ексархопуло переконаний, що синтетичний характер криміналістичних знань не слід розглядати як підставу для зміни місця криміналістики в системі наук. Вона повинна залишатися в класифікаційному ряді наук юридичного циклу [15].

Отже, на сьогодні співіснують дві основні наукові концепції щодо сутності природи криміналістики: 1) усталена, традиційна, за якою криміналістика є спеціальною юридичною наукою; 2) новаторська, де криміналістика розглядається як наука синтетичного (інтегрального) характеру, що «повною мірою відповідає сучасним тенденціям переходу від дисциплінарних методів дослідження до проблемно-орієнтовних, використання ідей і методів одних наук іншими, формування нових галузей знань, створення універсальної наукової картини» [16].

2.2. Специфіка міжнаукових зв'язків криміналістики з іншими галузями знань

Багатоаспектність криміналістики, розмаїття її міжнаукових зв'язків, специфіка їх реалізації дозволяють дійти висновку, що наукові зв'язки криміналістики з іншими галузями знань мають два різновиди: 1) односторонні – коли у криміналістичних дослідженнях використовуються дані інших галузей знань без зворотного впливу на розвиток останніх з боку криміналістики, тобто йдеться лише про зв'язок застосування; 2) двосторонні – коли дані інших наук знаходять свою трансформацію не лише в криміналістичних дослідженнях, але й досягнення останньої мають зворотній вплив на ці науки, тобто йдеться про взаємопроникнення, інтеграцію наукових знань.

Щодо першого різновиду, то до них передусім слід віднести міжнаукові зв'язки криміналістики з філософією, логікою, етикою, психологією, соціологією, наукою управління, прогностикою, інформатикою, а також такими природничими та технічними науками, як фізика, хімія, біологія, фізіологія, антропологія та ін. Як зазначалося у спеціальній літературі, філософські категорії дозволяють зрозуміти місце і роль наукового факту в процесі пізнання

істини, в них відображуються нові, ще невідомі науці зв'язки і відносини між явищами, які нею вивчаються. Без звернення до філософських категорій неможливе здійснення побудови окремих криміналістичних теорій, таких як ідентифікації, діагностики, причинності та ін. [9]. Зокрема, в основі теорії криміналістичної ідентифікації лежать два фундаментальні поняття – тотожність і схожість, у механізмі слідоутворення – ознака і властивість, у формуванні висновку експерта – вірогідність і достовірність. При цьому криміналістика може слугувати для філософії лише практичним додатком, ілюстрацією її теоретичних доробок.

Криміналістика у своїх дослідженнях успішно використовує й методи формальної логіки [17] – аналіз і синтез, дедукцію й індукцію, аналогію, узагальнення, моделювання, абстрагування та ін., з метою формування рекомендацій щодо здійснення слідчої, судової, експертної та оперативно-розшукової діяльності з побудови та перевірки версій, відтворення обстановки і обставин події. Крім того, технічні засоби, тактичні прийоми і методичні рекомендації, що розробляються у криміналістці мають відповідати критеріям етичності, тобто бути моральними [18; 19].

Особливою сферою стосунків криміналістики є психологія – загальна та юридична. Дані цієї галузі знань активно використовуються при розробленні тактико-криміналістичних прийомів та рекомендацій. Окремі з них становлять основу сформованих криміналістичних учень (теорій), наприклад, вчення про криміналістичні версії [20], про спосіб вчинення злочину та відповідні до нього навички [21]. В. Ю. Шепітько здійснив систематизацію тактичних прийомів на основі застосування певних психологічних критеріїв [22]. Положення психології є базою для формування тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій, розв'язання розумових завдань, що постають перед слідчим, суддею, експертом, співробітником оперативних підрозділів, встановлення психологічного контакту між учасниками кримінального провадження.

У криміналістичній соціологічній методи використовуються головним чином для збирання й оброблення емпіричних даних. Серед способів збирання первинної інформації широке застосування отримали узагальнення матеріалів кримінальних справ (кримінальних проваджень), опитування практичних працівників (письмові (анкетування) та усні (інтерв'ювання), контент-аналіз (дослідження тексту). Для встановлення статистичних зв'язків між об'єктами, що досліджуються використовується кореляційний аналіз. Ідеться передусім про встановлення кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики певного різновиду кримінальних правопорушень і побудову на цій підставі типових версій, що слугують для слідчих відповідним орієнтиром при здійсненні конкретного кримінального провадження [23].

Криміналістика має тісні стосунки з науковою управління, положення якої реалізуються при формуванні рекомендацій з організації розслідування зло-

чинних діянь у цілому та науковій організації праці слідчого [24] зокрема, в сучасних умовах неможливо якісно та ефективно організувати розслідування, особливо багатоепізодних, складних кримінальних проваджень, без використання управлінських принципів і підходів до розв'язання цих завдань. Крім того, наукова організація праці слідчого є запорукою успішності досудового розслідування, економії часу і процесуальних ресурсів, особливо в період адаптації слідчих до суттєво зміненої вітчизняної кримінальної процесуальної доктрини.

Відносно новими сферами міжнаукових зв'язків криміналістики можна визнати прогностику та інформатику. Перша є методологічним підґрунтям для формування криміналістичної теорії прогнозування, розглядається як базова, материнська наука для здійснення галузевого прогнозування у цій царині знань. Принципи і методи прогностики є визначальними для побудови прогнозів щодо розвитку науки криміналістики та об'єктів її дослідження в майбутньому [25]. Криміналістика не стоїть осторонь і від процесу інформатизації і застосування у своїх дослідженнях новітніх інформаційних технологій, які або спеціально розроблені, або адаптовані до потреб і завдань криміналістики, наприклад, з метою забезпечення інформаційного обміну між реєстраційними масивами різних видів обліків за рахунок використання комп'ютерної техніки, розробки ефективних інформаційно-пошукових, інформаційно-довідкових, інформаційно-модельних та інформаційно-консультаційних систем [26–29].

Для криміналістики притаманними є наявність тісних стосунків із природничими і технічними науками. І це не випадково, оскільки однією з функцій саме криміналістики є трансформація, творче перероблення і адаптація доробок цих галузей знань для створення нового наукового продукту. Так, на базі фундаментальних досліджень фізики, хімії, мікробіології, механіки створені й функціонують такі напрями у криміналістиці, як оптична, ультрафіолетова, інфрачервона, люмінесцентна, електронна, рентгенівська, атомна мікроскопія, застосовуються емісійний, спектральний, лазерний, хроматографічний, титрометричний аналіз тощо [30]. За образним висловом Р. С. Белкіна, це реальне проявлення «експансії» природничих і технічних наук у судочинство [31]. І головним засобом забезпечення реалізації цієї експансії, безпосереднім каналом проникнення інформації з цих галузей знань до кримінального судочинства є криміналістика.

Щодо інтегративних зв'язків криміналістики, то вони проявляються насамперед із науками кримінально правового циклу – кримінальним правом, кримінальним процесом, кримінологією, теорією оперативно-розшукової діяльності, а також такими спеціальними галузями знань, як судова медицина, судова психіатрія, судова статистика, експертологія. Науки кримінально-правового циклу мають спільний об'єкт дослідження, яким є кримінально карані діяння. Але кожна з них досліджує цей об'єкт під своїм кутом зору, тобто має свій предмет дослідження, адже відомо, що предмет і об'єкт дослідження це різні

поняття, і їх ототожнювати не можна. У філософській літературі зазначалося, що одному і тому ж об'єкту можуть відповідати декілька різних предметів, оскільки характер предмета дослідження залежить не лише від того, який об'єкт він відображує, але й від того, навіщо цей предмет сформовано, для вирішення якого завдання. Про предмет можна говорити як про особливу сторону реального об'єкта [32].

Наведені положення зумовлюють характер міжнаукових зв'язків між розглядуваними галузями знань. Так, для криміналістики аксіоматичними є поняття злочину, ознаки його складу, що розроблені у кримінальному праві. Принципи кримінально-правової класифікації злочинів слугують методологічною основою для побудови криміналістичної їх класифікації. При з'ясуванні підстав розмежування кримінально-правової та криміналістичної класифікації злочинів необхідно враховувати, що інтеграція наук кримінального циклу не могла не позначитися на відповідній єдності їх понятійного апарату, теоретичних концепцій, проблем та шляхів їх вирішення. У цьому плані криміналістика органічно увібрала в себе певну кількість знань кримінально-правової природи, що, безумовно, було корисним для її теоретичних та прикладних розробок. Разом з тим вирішення специфічних завдань, що стоять перед криміналістикою, потребує розробки суто криміналістичної класифікації злочинів. Крім того, криміналістика на основі вивчення судово-слідчої практики звертає увагу правознавців на нові способи та засоби злочинної діяльності, які доцільно визвати як кваліфікуючі ознаки, а в деяких випадках криміналісти взагалі вказують на зовсім нові прояви злочинної діяльності, які ще не знайшли свого законодавчого врегулювання (наприклад, рейдерство). Ось чому криміналістику називають вченням про реалії кримінального права [33].

Спільним завданням криміналістики та кримінології є розроблення засобів протидії кримінальним правопорушенням. Різниця проявляється у масштабах цієї діяльності. Якщо кримінологія визначає стан, динаміку, форми і причини злочинності й заходи її попередження, то криміналістика розробляє технічні засоби профілактики, а також рекомендації слідчому щодо запобігання конкретним різновидам злочинних проявів. При цьому слід зазначити, що інтенсивність стосунків між кримінологією та криміналістикою у цьому аспекті останнім часом суттєво зменшується у зв'язку з виключенням із чинного кримінального процесуального законодавства функціональних обов'язків слідчого, прокурора, судді по здійсненню профілактичних заходів. Якщо КПК 1960 р. передбачав необхідність у ході досудового розслідування та судового розгляду встановлювати причини й умови, які сприяли вчиненню злочину (ст. 23 КПК 1960 р.), і на підставі цих даних вносити відповідне подання щодо їх усунення (ст. 23¹ КПК 1960 р.), то згідно з чинним КПК таких обов'язків у учасників кримінального провадження взагалі не передбачено. Законодавець чомусь відніс їх до розряду другорядних і забув передбачити не лише у предметі доказування (ст. 91 КПК),

але й в окремії статті, що, на нашу думку, є помилковим і потребує свого унормування.

Проте чинне кримінальне процесуальне законодавство навпаки сприяє реалізації міжнаукових зв'язків криміналістики з теорією оперативно-розшукової діяльності, передбачивши процедуру провадження негласних слідчих (розшукових) дій (гл. 21 КПК). Це розширює сферу застосування тактико-криміналістичних прийомів та рекомендацій і розповсюдження їх на негласні слідчі (розшукові) дії. Розроблення такого роду прийомів та рекомендацій має відбуватися з урахуванням положень теорії оперативно-розшукової діяльності.

Традиційно найбільш тісні міжнаукові зв'язки криміналістики проявляються з кримінальним процесуальним правом, тому що криміналістику прийнято вважати праксіологією кримінального процесу. «Кримінальний процес, – наголошує Є. П. Іщенко, – пропонує нормативні моделі, встановлює певні межі, але не розкриває того, як це треба робити. Процес визначає найбільш загальну форму, певні абстракції. Тоді як криміналістика – наповнює їх необхідним змістом» [34]. При цьому технічні засоби, тактичні прийоми і методичні рекомендації, що розробляються криміналістикою, мають відповідати нормам чинного КПК. У свою чергу, наукові криміналістичні концепції та практичні рекомендації сприяють не лише оптимізації процедури досудового розслідування і судового провадження, але й вдосконаленню кримінального процесуального законодавства. Навпаки прогалини в законодавстві, неунормованість окремих положень, наявність суперечностей негативно позначаються на розробленні необхідних криміналістичних засобів, прийомів та рекомендацій.

На жаль, змушені констатувати, що й чинний КПК України не позбавлений певних недоліків, спірних положень, які не сприяють реалізації міжнаукових зв'язків кримінального процесу з криміналістикою.

ВИСНОВКИ

На сьогодні існують правова та інтегральна парадигми щодо природи криміналістики. Як вбачається, співіснування зазначених парадигм є до певної міри вимушеним і пояснюється, з одного боку, суто прагматичною мотивацією віднесення криміналістики до юридичних наук, а з іншого – наявністю на теперішній час усталеного розподілу наук на природничі, технічні та гуманітарні і відсутністю в наукознавстві такого різновиду, як науки синтетичного (інтегрального) характеру. Але зазначений стан речей, на нашу думку, є тимчасовим і в подальшому (за умов успішного формування класу інтегральних наук) знайде своє розв'язання на користь останніх. У роботі встановлено, що психологія є особливою сферою стосунків криміналістики. Оскільки вона дозволяє розробити тактико-криміналістичні прийоми та рекомендації. Дані цих наук допомагають криміналістиці розробляти технічні засоби, тактичні прийоми та методи розслідування окремих видів злочинів, пов'язані із встановленням причин

смерті, давності її настання, тяжкості тілесних ушкоджень, наявності психічних захворювань, які не дозволяють людині правильно усвідомлювати значення своїх дій, керувати ними та передбачати їх наслідки (медичний елемент неосудності), суттєвих відхилень у здоровій психіці, інтелектуального віку особи, наявності стану фізіологічного афекту або його симуляції, та вирішували багато інших надзвичайно важливих для встановлення істини питань. Водночас криміналістика не лише використовує дані цих наук, а й допомагає визначити напрями актуальних судово-медичних, судово-психіатричних та судово-психологічних досліджень. Встановлено, що криміналістика має тісні стосунки з наукою управління та методами формальної логіки. Оскільки наукова організація праці слідчого є запорукою успішності досудового розслідування.

Криміналістика пов'язана також і з такими правовими науками, як цивільне і цивільно-процесуальне право, адміністративне й адміністративно-процесуальне право, кримінально-виконавче право та ін. Криміналістика вже вийшла за межі циклу кримінальних наук. Рекомендації криміналістики є суттєвими не тільки для розслідування злочинів. Це особливо стосується можливості використання спеціальних знань у цивільному або адміністративному процесі, проведення різних судових дій, повної фіксації судового процесу технічними засобами та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Даньшин М. В. Криміналістика ХХІ століття: місце у системі наукового знання : монографія / М. В. Даньшин. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 480 с.
- [2] Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. – Москва : Изд-во НОРМА (Издат. группа НОРМА-ИНФРА-М), 2001. – 240 с.
- [3] Шепитько В. Ю. Криминалистика ХХІ века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях // Современное состояние и развитие криминалистики : сб. науч. тр. / под ред. Н. П. Яблокова, В. Ю. Шепитько. – Харьков : Апостиль, 2012. – С. 41–55.
- [4] Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р.) / ред. кол. : М. І. Панов (голов. ред.), В. Ю. Шепитько, В. О. Коновалова та ін. – Харків : Гриф, 2003. – С. 11–13.
- [5] Кузьмічов В. С. Головоломка криміналістики // Криміналістика у протидії злочинності : тези доповідей наук.-практ. конф. присвяч. 45-річчю кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ (Київ, 16 жовт. 2009 р.). – Київ: Хай-Тек Прес, 2009. – С. 61–63.
- [6] Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Юристъ, 2000. – 718 с.
- [7] Криминалистика : учебник [уклад. : А. Г. Филиппова (голов. ред.)]. – Москва : Высшее образование, 2007. – 441 с.
- [8] Матусовский Г. А. Криминалистика в системе юридических наук и ее межнаучные связи : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.09 / Матусовский Григорий Абрамович ; Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. – Москва, 1980. – 31с.

- [9] Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 1 : Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. – Москва: Юристъ, 1997. – 408 с.
- [10] Игошин В. В. Интегральная природа науки криминалистики и ее проявление в криминалистической технике: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Игошин Виктор Викторович ; Удмурт. гос. ун-т. – Ижевск, 2005. – 23 с.
- [11] Криминалистика : учебник / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская. – Москва : Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 990 с.
- [12] Россинская Е. Р. Криминалистика : курс лекций / Е. Р. Россинская. – Москва : Норма, 2006. – 384 с.
- [13] Криминалистика : учеб. для студентов вузов [уклад. : А. Ф. Волынского, В. П. Лаврова]. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2009. – 944 с.
- [14] Головин А. Ю. О систематике и содержании закономерностей, изучаемых криминалистикой / А. Ю. Головин // Проблемы системных исследований в криминалистике и судебной экспертизе : материалы науч. конф. (Москва, МГУ им. М. В. Ломоносова, 4–5 декаб. 2006 г.). – Москва : МАКС Пресс, 2006. – С. 45–46.
- [15] Криминалистика : учебник / [уклад. : Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло]. – Санкт-Петербург : Лань. – 928 с.
- [16] Исакова Е. И. Современные процессы дифференциации и интеграции наук / Е. И. Исакова, И. В. Дьяконов // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 43. – С. 28–34.
- [17] Коновалова В. Е. Проблемы логики и психологии в следственной тактике / В. Е. Коновалова. – Київ, 1970. – 164 с.
- [18] Коновалова В. Допустимість і правомірність психологічного впливу при розслідуванні злочинів / В. Коновалова // Радянське право. – 1971. – №9. – С. 24–28.
- [19] Коновалова В. Моральні засади судочинства: стан і тенденції / В. Коновалова // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2006. – Т. 2. – №45. – С. 178–184.
- [20] Коновалова В. Е. Версия: концепция и функция в судопроизводстве : монография / В. Е. Коновалова. – Харьков : Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2007. – 192 с.
- [21] Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.717 / Зуйков Г. Г. ; Высш. школа МВД СССР. – Москва, 1970. – 31 с.
- [22] Шепитько В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике / В. Ю. Шепитько. – Харьков : РИП «Оригинал», 1995. – 200 с.
- [23] Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Синчук В. Л. ; Нац. юрид. ун-т. – Харків, 2004. – 20 с.
- [24] Соя-Серко Л. А. Научная организация труда следователя / Л. А. Соя-Серко // Сов. государство и право. – 1970. – №9. – С. 105–109.
- [25] Журавель В. А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування / В. А. Журавель. – Харків : Право, 1999. – 304 с.
- [26] Полевой Н. С. Криминалистическая кибернетика / Н. С. Полевой. – Москва : Изд-во МГУ, 1982. – 208 с.
- [27] Журавель В. А. Інформаційне забезпечення процесу розслідування: шляхи та засоби / В. А. Журавель // Вісн. Акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2004. – Вип. 2 (37). – С. 175–180.

- [28] Авдеева Г. К. Информационные технологии в криминалистике та слідчій діяльності / Г. К. Авдеева // Питання боротьби зі злочинністю. – Харків : Право, 2010. – Вип. 19. – С. 194–203.
- [29] Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія / В. В. Бірюков. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 664 с.
- [30] Основы естественно-научных знаний для юристов / под ред. Е. Р. Россинской. – Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 600 с.
- [31] Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., допол. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
- [32] Лекторский В. А. Принципы воспроизведения объекта в знании / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1967. – №4. – С. 46–51.
- [33] Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – Москва : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
- [34] Ищенко Е. П. О месте и роли криминалистики в современной системе уголовно-правовых наук / Е. П. Ищенко // Криминалист первопечатный. – 2010. – № 1. – С. 7–10.

REFERENCES

- [1] Danshyn, M.V. (2013). *Criminalistics of the XXI century: place in the system of scientific knowledge*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University.
- [2] Belkin, R.S. (2001). *Criminalistics: the problems of today. Topical issues of Russian criminalistics*. Moscow: Publishing Group NORMA-INFRA-M.
- [3] Shepit'ko, V.Ju. (2012). Criminalistics of the XXI century: subject of knowledge, tasks and trends in the new conditions. In N.P. Jablov, V.Ju. Shepit'ko (Eds.), *Modern state and development of criminalistics*. Kharkiv: Apostil.
- [4] Honcharenko, V.H. (2003). Methodological problems of the doctrine on the subject of criminalistics. In M.I. Panov, V.Yu. Shepitko, V.O. Konovalova (Eds.). *Actual problems of criminalistics: Proceedings of the Scientific and Practical Conference*. Kharkiv: Hryf.
- [5] Kuzmichov, V.S. (2009). Criminalistics brain-twister. In *Criminalistics in combating crime: Proceedings of the Scientific and Practical Conference. Publication, devoted to the 45th anniversary of the Department of Criminalistics of Kyiv National University of Internal Affairs*. Kyiv: Khai-Tek Pres.
- [6] Yablokov, N.P. (Ed.). (2000). *Criminalistics*. Moscow: Jurist.
- [7] Filippov, A.G. (Ed.). (2007). *Criminalistics*. Moscow: Vyssheye obrazovaniye.
- [8] Matusovskij, G. A. (1980). *Criminalistics in the system of legal sciences and its interscience links* (Candidate thesis, All-Union Institute of the Study of the Causes and the Development of Crime Prevention Measures, Moscow, Russian Federation).
- [9] Belkin, R.S. (1997). *Course of criminalistics. General theory of criminalistics*. Moscow: Jurist.
- [10] Igoshin, V.V. (2005). *The integral nature of the science of criminology and its manifestation in the forensic technique* (Candidate thesis, Udmurt State University, Izhevsk, Russian Federation).
- [11] Aver'janova, T.V., Belkin, R.S., Koruhov, Ju.G., & Rossinskaja, E.R. (Eds.). (1999). *Criminalistics*. Moscow: Publishing Group NORMA-INFRA-M.
- [12] Rossinskaja, E.R. (2006). *Criminalistics*. Moscow: Norma.
- [13] Volynskij, A.F., & Lavrov, V.P. (Eds.). (2009). *Criminalistics*. Moscow: JuNITI-DANA: Zakon i pravo.

- [14] Golovin, A.Ju. (2006). On the systematics and content of the regularities studied by criminalistics. *Problems of system research in criminalistics and forensic examination. Proceedings of the Scientific and Practical Conference*. Moscow: MAKSS Press.
- [15] Criminalistics. T.A., & Sedova, A.A. *Jeksarhopulo*. Saint-Peterburg: Lan.
- [16] Ysakova, E.Y., & Diakonov, Y.V. (2010). Modern processes of differentiation and integration of sciences. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 43, 28–34.
- [17] Konovalova, V.E. (1970). *Problems of logic and psychology in investigative tactics*. Kyiv: Nauka.
- [18] Konovalova, V. (1971). Admissibility and legitimacy of psychological influence in the investigation of crimes. *Soviet Law*, 9, 24–28.
- [19] Konovalova, V. (2006). Moral principles of justice: state and trends. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2 (45), 178–184.
- [20] Konovalova, V.E. (2007). *Version: concept and function in legal proceedings*. Kharkiv: Publisher Vapniarchuk N.N.
- [21] Zuikov, H.H. (1970). *Criminalistic doctrine about modus operandi* (Doctoral dissertation, Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, Moscow, Russian Federation).
- [22] Shepit'ko, V.Ju. (1995). *Theoretical problems of systematization of tactics in criminalistics*. Kharkiv: RYP "Oryhynal".
- [23] Synchuk, V.L. (2004). *Correlation between the elements of forensic characteristics and their use in the method of investigation of murders* (Candidate thesis, National Law University, Kharkiv, Ukraine).
- [24] Soja-Serko, L.A. (1970). Scientific organization of the investigator's activity. *Modern Society and Law*, 9, 105–109.
- [25] Zhuravel, V.A. (1999). *Problems of the theory and methodology of criminalistic forecasting*. Kharkiv: Pravo.
- [26] Polevoj, N.S. (1982). *Criminalistic Cybernetics*. Moscow: Publishing House of Moscow National University.
- [27] Zhuravel, V.A. (2004). Information provision of the investigation process: ways and means. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2 (37), 175–180.
- [28] Avdieieva, H.K. (2010). Information technology in criminalistics and investigative activities. *Issues of Crime Prevention*, 19, 194–203.
- [29] Biriukov, V.V. (2009). *Theoretical basics of the information support of investigation of crimes*. Luhans'k: RVV LDUVS named after E.O. Didorenka.
- [30] Rossinskaja, E.R. (Ed.). (1999). *Basics of natural and scientific knowledge for lawyers*. Moscow: Publishing Group NORMA-INFRA-M.
- [31] Belkin, R.S. (2001). *Course of criminalistics: study book for higher educational establishments*. Moscow: JuNITI-DANA, Zakon i Pravo.
- [32] Lektorskij, V.A. (1967). Principles of reproducing an object in knowledge. *Philosophy Issues*, 4, 46–51.
- [33] Gross, G. (2002). *Manual for forensic investigators as a system of criminalistics*. Moscow: LeksJest.
- [34] Ishhenko, E. P. (2010). About the place and the role of criminalistics in the modern system of criminal legal sciences. *First Printed Criminalist*, 1, 7–10.

Володимир Андрійович Журавель

Доктор юридичних наук, професор
Дійсний член (академік) НАПрН України
Головний учений секретар
Національна академія правових наук України
61024, вул. Пушкінська, 70, Харків, Україна

Йошіке Курумисава

Професор
Школа права
Університет Васеда
169-8050, 1-104 Тоцукаматі, Синдзюку, Токіо, Японія

Volodymyr A. Zhuravel

Doctor of Juridical Science, Professor
Full Member (Academician) of NALS of Ukraine
Chief Scientific Secretary
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
61024, 70 Pushkinskaya Str., Kharkiv, Ukraine

Yoshiike Kurumisawa

Professor
School of Law
Waseda University
169-8050, 1-104 Totsukamachi, Shinjuku-ku, Tokyo, Japan

Рекомендоване цитування: Журавель В. А. Криміналістика в системі наукових знань / В. А. Журавель, Й. Курумисава // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2019. – Т. 26, №2. – С. 99–113.

Suggested Citation: Zhuravel, V. A., & Kurumisawa, Yo. (2019). Criminology in the system of scientific knowledge. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 26(2), 99–113.

Стаття надійшла / Submitted: 14/03/2019

Доопрацьовано / Revised: 25/04/2019

Схвалено до друку / Accepted: 20/06/2019